

УДК 599.4 (472.5)

Петрушенко Я. В., Годлевська О. В., Загороднюк І. В.
ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ КАЖАНІВ
В ЗАПЛАВІ СІВЕРСЬКОГО ДОНЦЯ

Вступ

Дослідження регіональних фаун, безперечно, є важливою складовою теріологічних досліджень. Дослідження кажанів найбільш інтенсивно проводилися у західних і центральних областях України та в Криму. Територія східних областей України, зокрема басейн Сіверського Дінця в межах Луганщини, майже не досліджувалася. Дуже попередні і вже застарілі дані щодо кажанів цього регіону містяться у загальних зведеннях [1, 5], і лише останнім часом з'явилася нова інформація [2, 3].

Причиною низького рівня знань про фауну регіону є брак фахівців і елементарних технічних засобів для реєстрації кажанів. За сумою всіх згадок для Луганщини очікується наявність 11 видів [2]: *Myotis daubentonii*, *M. mystacinus*, *Plecotus auritus*, *Pipistrellus kuhlii*, *P. nathusii*, *P. pipistrellus*, *Nyctalus noctula*, *N. leisleri*, *N. lasiopterus*, *Vespertilio murinus*, *Eptesicus serotinus*. Наші нові дані уточнюють цей список і дозволяють оцінити відносну чисельність кожного з видів. В цій праці наводяться результати наших нових спостережень влітку 2001 р.

Місце і методи дослідження

Дослідження проведено в заплаві Сіверського Донця на території Луганської та південно-східної частини Донецької областей. Хоча у фізико-географічному відношенні регіон знаходиться в межах степової зони і характеризується високим антропогенним освоєнням, саме в басейні Дінця збереглися різного типу заплавні ліси (з перевагою різновікових дібров) з великою кількістю дуплястих дерев.

Дослідження проводилися з 26 червня по 7 липня 2001 р. в 6 пунктах заплави Сіверського Донця (рис. 1). Протягом цього часу проводили лови кажанів павутинною сіткою в місцях їх значної рясності (на ділянках полювання або біля сховищ). Виловлених тварин піддавали процедурі стандартного огляду (визначення статі, зняття основних біометричних показників, збір ектопаразитів) та відпускали.

Паралельно з ловами проводили дистанційні спостереження з використанням двох ультразвукових детекторів D-200 (Pettersson Electronics AB). Детекторні обліки здійснювали шляхом трансектних і точкових спостережень протягом 1–2 годин після заходу сонця. Пошук скупчень і дуплових колоній кажанів-дендрофілів здійснювали за соціальними звуками і за допомогою детектора. Для ідентифікації видів на відстані використано керівництво Лімпенса й Рошена [4, 6].

Рис. 1. Пункти дослідження кажанів у заплаві Сіверського Дінця у 2001 році.

1: заплашний ліс в НПП «Святі Гори» біля с. Богородичне (Слов'янський р-н); 2: окол. оз. Клішня, Серебрянське л-во (Кремінський р-н); 3: заплашний ліс біля м. Рубіжне (Кремінський р-н); 4: окол. оз. Боброве біля с. Боброве (Попаснянський р-н); 5: заплашний ліс і оз. Став в ур. Ріг, зап-к «Придінцівська заплава» (Станично-Луганський р-н); 6: оз. Глибоке і Рубіжне (окол. смт. Станично-Луганське-2).

Результати нових досліджень

В результаті проведених обліків зареєстровано 11 видів.

1. *Leuconoe daubentonii* (Kuhl, 1817) — нічниця водяна. Вид зареєстровано дистанційно детектором у пунктах 1, 2, 3, 5, 6 (рис. 1). Павутинною сіткою вид виловлено: 4.07.2000 — одну самицю над оз. Глибоке та 5.07.2001 р. — одну самицю над оз. Став в урочищі «Ріг».

2. *Leuconoe nattereri* (Kuhl, 1817) — нічниця війчаста. Дистанційно вид зареєстровано у пунктах 3, 5, 6 (рис. 1). Самицю цього виду виловлено 5.07.2001 сіткою в мішаному лісі уроч. «Ріг».

3. *Plecotus "auritus"* (Linnaeus, 1758) — вухань бурий. За допомогою детектора вуханя спостерігали в пунктах 1, 4 (рис. 1). Хоча жодного вуханя нами не виловлено, на підставі анотованого списку, що наводиться А. Кондратенком для Луганської області [2], відомі на сьогодні реєстрації попередньо можна віднести до вуханя бурого.

4. *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817) — вечірниця мала. За ультразвуком вид зареєстровано в пункті 1 (рис. 1). Крім цього, самиця цього виду виловлена сіткою 30.06.2001 р. в заплашній діброві поблизу оз. Клішня, біля дупла з материнською колонією вечірниці рудої.

5. *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) — вечірниця руда. Вид дистанційно спостерігали в кожному з обстежених пунктів. Виявлено 7 материнських колоній: одна колонія (>30 дорослих) у «Святих горах» в дуплі старої верби не березі стариці; одна колонія (можливо, мішана з *P. nathusii* та *N. leisleri*) — в дуплі дуба біля оз. Клішня на висоті близько 5 м; ще чотири колонії (від 4 до 20 дорослих самиць) — в дуплах верби і тополі біля м. Рубіжне (№ 3); одна колонія (>50 дорослих) виявлена в дуплі білої тополі на березі оз. Боброве на висоті 1,5 м.

Загалом, сіткою та (в одному випадку) сачком відловлено 27 особин рудої вечірниці. 28.06.2001 р. — 9 самиць біля стариці Сіверського Донця в НПП «Святі

Гори» (№ 1); 30.06.2001 р. — 8 самиць біля оз. Клішня (№ 2); 1–2.07.2001 р. — 8 самиць біля м. Рубіжне (№ 3); 2.07.2001 р. одна самиця над оз. Боброве (№ 4). Огляд одного з дупел біля м. Рубіжного і спостереження за дуплом під час вильоту колонії біля оз. Боброве дозволили зареєструвати двовікових малюків: ще зовсім голих, причеплених до матерів, і таких, що вже досягли 1/2 чи 2/3 дорослого розміру.

6. *Pipistrellus kuhlii* (Kuhl, 1817) — нетопир білосмугий. Жодної особини цього виду не виловлено, за допомогою детектора цей вид нетопира зареєстровано у 3-х пунктах: 1, 5, 6 (рис. 1).

7. *Pipistrellus nathusii* (Keyserling & Blasius, 1839) — нетопир лісовий. За УЗ-сигналами вид зареєстровано у пунктах 1, 2, 5, 6 (рис. 1). Також відловлено по одній самиці 5.07.2001 в заплавному лісі уроч. «Ріг» (№ 5) та 30.06.2001 р. — біля оз. Клішня (№ 2). Остання виловлена сіткою під дуплом разом з *N. leisleri* та *N. noctula*, що може свідчити про існування тут мішаної із вказаними видами колонії.

8. *Pipistrellus pipistrellus* (Schreber, 1774) — нетопир звичайний. Дистанційно вид зареєстровано в 4-х пунктах: 1, 4, 5, 6 (рис. 1). Самиця цього виду відловлена сіткою 4.07.2001 над оз. Глибоке (№ 6). Одна колонія виявлена у дуплі білої тополі на березі оз. Рубіжне (№ 6) на висоті близько 4 м (в колонії було не менше 10 особин).

9. *Pipistrellus pygmaeus* (Leach, 1825) — нетопир пігмей. Вид-двійник нетопира звичайного, відомий переважно за знахідками з території Західної і Центральної Європи. Дистанційно цей вид зареєстровано у 4-х (із 6-ти) пунктах детекторних спостережень: 1, 4, 5, 6 (рис. 1).

10. *Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758 — лилик двоколірний. За допомогою детектора вид зареєстровано у пунктах 3, 6 (рис. 1). Одна самиця виловлена павутинною сіткою 4.07.2001 р. над оз. Глибоким.

11. *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774) — пергач пізній. Жодної особини виловлено не було. Дистанційно цей вид кажанів зареєстровано у всіх пунктах наших спостережень.

Обговорення

З 11 зареєстрованих нами видів лише два — вечірниця руда і кажан пізній — зустрічалися часто і в усіх пунктах спостереження, інші види ми реєстрували відносно часто, а деякі види спостерігалися лише зрідка. Проте всі реєстрації були закономірними, оскільки в різних пунктах численні детекторні спостереження певних видів підтверджувалися виловом. Найбільша щільність населення кажанів виявилась в Природному парку “Святі гори”, де також спостерігалася і найбільша кількість видів (9) з усіх пунктів нашого спостереження.

Загалом найбільш чисельним видом виявилася вечірниця руда, виявлена в усіх пунктах. Лише двічі ми спостерігали вуханя (*Plecotus* sp.), але, зважаючи, що в силу своїх екологічних особливостей та характеристик ехосигналів [5] цей кажан взагалі дуже важко реєструється, і беручи до уваги дані з літератури про поширення вуханя, його знахідка в регіоні не є сенсаційною. Про знахідку вуханя (дата невідома) нам також повідомили мисливствознавці Кременського лісництва.

Два види кажанів поповнили список фауни регіону. Зокрема, на сьогодні визнають існування двійникового для *P. pipistrellus* виду *P. pygmaeus* (Leach, 1825).

Останній відрізняється частотним наповненням ехолоційних сигналів (максимальна амплітуда на частоті 55 кГц). Саме цей вид зареєстровано нами за допомогою ультразвукового детектора і внесено до списку кажанів дослідженого регіону. Знахідка в'їчної нічниці є першою знахідкою цього виду для Лівобережної України.

На фоні степового ландшафту та досить інтенсивного антропогенного освоєння території Східної України долина Сіверського Донця служить єдиним природним осередком для існування в цьому регіоні потужних популяцій багатьох видів кажанів. Зважаючи на це, варто звернути увагу на перспективність цього регіону для подальших детальних досліджень фауни рукокрилих, в результаті яких не виключено реєстрації ряду “нових” для цієї території видів кажанів.

Подяка

Дослідження проведено за сприяння Міністерства сільського господарства, природних ресурсів і рибальства Нідерландів і Посольства Королівства Нідерландів в Україні. Щиро дякуємо учасникам експедиції О. Кондратенку, В. Ветрову, М. Колеснікову, Т. Соловійовій та В. Кузнецову за допомогу в організації і проведенні польових досліджень.

Література

1. Абелєнцев В. І., Підплічко І. Г., Попов Б. М. Ряд рукокрилі або кажани – Chiroptera / Фауна України. – Київ: Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. 1, Славці, вип. 1. – С. 229–446.
2. Кондратенко А. В. Фауна рукокрылых Луганской области // Європейська ніч кажанів '98 в Україні (Праці Теріологічної Школи, вип. 1). – Київ, 1998. – С. 139–145.
3. Кондратенко О. В. Перша знахідка нетопира середземноморського (*Pipistrellus kuhli*) на Луганщині (Східна Україна) // Вестник зоології. – 1999. – Т. 33, № 3. – С. 96.
4. Лімпенс Г. Ультразвукові детектори у детальному спостереженні кажанів: метод // Novitates Theriologicae. – 2000. – 1 (2). – С. 5–11.
5. Панченко С. Г. Список позвоночных Ворошиловградской области (метод. для зоологов пединст.). – Ворошиловград 1973. – С. 1–27.
6. Limpens H., Roschen A. Bestimmung der mitteleuropaischen Fledermausarten anhand ihrer Rufe: Lern- und Ubungskassette mit Begleitheft. – BAG Fledermausschutz im Naturschutzbund Deutschland & NABUProjektgruppe Fledermauserfassung Niedersachsen. – 1995. – 45 p.

Summary

Investigations on bat communities in the Siversky Donets flood-lands. — Petrushenko Ya., Godlevska L., Zagorodniuk I. — Results of bat census in the territory of Siversky Donets basin during summer 2001 are considered. Conducted data collection in one of the less investigated regions in Ukraine allowed registering 11 bat species. Two species, namely *Leuconoe nattereri* and *Pipistrellus pygmaeus*, are first recorded for the eastern part of Ukraine.